

KONKLUZJE

Z tego pobieżnego przeglądu stanu ziem ukraińskich w starożytności i średniowieczu nasuwa się kilka wniosków:

1. Już w średniowieczu na obszarze dzisiejszej Ukrainy ścierały się wpływy Zachodu i Wschodu, Rzymu i Bizancjum, manifestujące się początkowo w odrębności kultu, zwłaszcza – języka liturgicznego, a później w odrębnościach konfesyjnych katolicyzmu i prawosławia. Na Ukrainie, podobnie jak na całej przestrzeni rubieży łacińsko-bizantyjskiej, o późniejszych dynamizmach procesów etnicznych decydowała nie pierwotna struktura etniczna tych ziem, ale granice oddziaływania chrześcijaństwa wschodniego.
2. W okresie Rusi Kijowskiej na obszarze tego rozległego państwa ukształtowało się poczucie wspólnoty „ruskiej”, rozumianej przede wszystkim jako wspólnota wyznawców wschodniego chrześcijaństwa. Resztki poczucia tej wspólnoty „ludu ruskiego” trwały długo po upadku Rusi Kijowskiej. W jakimś sensie jej rudymenty odnaleźć można jeszcze dziś.
3. W okresie Wielkiego Księstwa Litewskiego kształtuje się świadomość „ruskiego narodu” odrębnego od narodu rosyjskiego w Księstwie Moskiewskim w sensie politycznym, ideologicznym, ale też w znacznym stopniu w sensie religijnym, kulturowym i językowym. Nie daje się natomiast do końca XVI stulecia zaobserwować na tym obszarze odrębnych etnosów – ukraińskiego i białoruskiego. Etnos ruski stanowił całość.
4. Dyferencjacja na etnos ukraiński i białoruski rozpoczyna się po Unii Lubelskiej, w wyniku której ziemie ukraińskie włączone zostały do Korony, a ziemie białoruskie pozostały przy Litwie. Odrębność polityczną i kulturową ziem ukraińskich pogłębiło powstanie Chmielnickiego i wydarzenia, które po nim nastąpiły.